

AZ OLASZ ZENE KÉT DICSŐ MŰVÉSZÉNEK

ARTURO TOSCANININEK ÉS MAGDA OLIVERÓNAK

**Emilio Spedicato
Bergamói Egyetem
2007. december
emilio@unibg.it**

Ajánlás

**Giuseppe Valdengónak, a Toscanini választotta baritonnak,
aki 2007. októberében a Mesterhez tért.**

Az írások a Liberal folyóiratnak készültek, itt kisebb módosításokkal olvashatók. Köszönet Emanuela Castelbarco grófnőnek, Toscanini unokájának, aki ellenőrizte a nagyapjára vonatkozó részeket és javaslatokat tett, és köszönet az Opera Nagyasszonyának, Magda Olivero Buschnak, a rá vonatkozó részek ellenőrzéséért. Az utolsó oldalon, 2007, tavaszán készített fényképen Spedicato látható Olivero társaságában.

TOSCANINI, A XX. SZÁZAD OLASZ DICSŐSÉGE EMLÉKÉRE

Mint ahogy már Andrea Luchesaról és Mozartról írt cikkemben jeleztem (itt előre jelzem Taboga új, Mozart haláláról szóló, az utolsó évtizedben talált anyagokkal gazdagított könyvének publikálását), nem vagyok zenetudós, de a klasszikus zene s az utóbbi években az opera és a népzene kedvelője. Szerencsém volt személyesen megismerkedni olyan nagy muzikusokkal, mint Badura-Skoda zongoraművésszel, Taddeivel, Valdengóval, Di Stefanóval (itt meg kell említenem, hogy ez utóbbi felesége, miként Pippo, a Kenyában ért súlyos fejsérülést okozó támadásból még nem gyógyult fel, bár visszatért a kómából, de három éve béna, ahol a Toscaninitól ajándékba kapott érmét kellett megvédenie), Anita Cerquettivel és különösen Magda Oliveróval, az opera csillagaival. Igen széles skálájú az olvasott könyvek listája, csak Toscaniniról hét. Sikerült Harvey Sachsra, a világ első számú Toscanini-életrajz írójára hatnom, megoldván neki Toscanini és barátja, Alfredo Erede közötti kapcsolat romlás természetéről szóló problémát, mégpedig, értesítvén őt, hogy Toscanini és szeretői közötti levelekre vonatkozó könyvbeli állításával ellentétben létezik egy Rosina Storchio nevű szeretőjének levele. A Bresciához közeli Dellóban, az opera második olaszországi múzeumában, a Storchio Múzeumban - amely nagy operalibrettógyűjteménnyel rendelkezik - eladó biográfiájában található, hogy virtuálisan ismeretlen! Sachs lévén, ebben az évben gyakorlatilag Olaszországból eltűnt. Nyilván egy jövedelmező, USA-ban tartandó Toscaniniról szóló konferencia-sorozat megtartása céljából, ahol a nagy mesterről többször megemlékeznek, nem úgy, mint Itáliában: *nemo propheta in patria (senki nem próféta hazájában)*. Ezen megállapítás belekerült Renzo Allegri *Toscanini édes zsarnok (Toscanini, dolce tiranno)* c. könyvébe, amely véleményem szerint a kereskedelemben található legjobb, és amely lányai, Wanda és Wally emlékirataira épül. Évekkel ezelőtt írták és folytatásokban publikálták egy széles körben terjesztett folyóiratban.

Van egy családi kapcsolatom is Toscaninival. Az enyémeik Toscaninit becsülték a legnagyobbra a XX. századi más nagy, olasz személyiségeivel szemben. Talán, mert a nagyapám a XX. század elején Milánó első tolmácsa volt és nyilván találkozott vele a Scalában. Most nemrégem tudtam csak meg a 90 éves nagynénémétől és egy másik, nála kevéssel fiatalabb rokonomtól, hogy a rendkívüli kifejezőképességű Aurelio Pertile, aki Toscanini kedvenc tenorja és képes volt az egész előadóteremnyi hallgatóságot megsiratni, a család barátja volt és a nagyszüleim házába járt zongorázni és énekelni. Gyanakszom, hogy néhány opera ária kottája (*Mi par d'udire ancora... e lucevan le stelle/Hallani vélem még... és fénylenek a csillagok*) Pertile tulajdona volt, amely megmenekült a nagymama házáat szétdőlt, Milánóra zúduló utolsó angol bombától. Emlékszem, amikor, mint 12 éves kisfiú, hallottam a Mester haláláról s az otthonunkra nagy szomorúság szállt.

Most anekdotázva is bemutatom életének főbb mozzanatait. Részletesebb tanulmányozásra javasolt az egy tucat kereskedelemben található könyv mellett a pármai szülőházának megtekintése, valamint ugyanebben a városban a Konzervatórium meglátogatása, ahol egy szoba-múzeum van fenntartva neki. „T”-vel rövidítem Toscanini nevét.

T. 1867 március 27-én született Pármában a folyón túli munkásnegyedben: apja garibaldista és antiklerikális, anyja gyakorló katolikus. Hamar felfedezik zenei képességeit: ilyen például az éppen hallott dallammotívumok lezongorázása, anélkül, hogy tanult volna

zongorázni. Egy ösztöndíjnak köszönhetően bekerült a pármái konzervatóriumba, ahol nagyon szoros volt a fegyelem, az étkezés viszont szűkös, hiányzott a fűtés, mindennap kötelező volt a reggeli mise. A tanárok magasan kvalifikáltak voltak. T.-t egyszeri hiányzása miatt 24 órás büntetésre ítélték: hegedűjével egy sötét kicsi szobába zárták. Nem engedélyezték mellékhelyiségbe menetelét sem, s erre a célra kénytelen volt hegedűje tokját használni. Másnap a tanárja megkérdezte: *Mi a baja a hegedűjének? Izzad!* Társai azonnal *zseninek* nevezték, ahogy észlelték különleges memóriáját és szenvedélyét bármilyen zene elsajátítása iránt és minden hangszerezen való játszását. Az egyik oktató megkérdezte tőlük, miért hívják őt így és ki akarta próbálni. Először egy kottából első látásra, emlékezetből zenéltette; majd egy Wagner-darabot tett elé és kérte, hogy hegedűn játssza el. Látván T. pontos lejátszását, így szólt: *Toscanini, igaz, hogy egy zseni vagy!* Toscanini rendkívüli mnemonikai képessége egyike a dokumentált emberi történelem jelenségeinek. Vizuálisan emlékezett egy lapon lévő foltokra vagy kopásokra és szimfóniák és operák közül kb. 1500 művet vésett emlékezetébe. Egyszer egy zenekari tag azt mondta neki, hogy az egyik szakadt húr miatt nem tud hegedülni, s nem tudja azt helyettesíteni. Erre T. megkérdezte, melyik húrról van szó, majd kis idő múlva így szólt: *De hiszen ez a hang nincs is a rád eső részben!* Egy más alkalommal, közel járván a kilencvenedik esztendejéhez Delli Ponti zongoraművész felkereste őt otthonában, hogy barokk zenedarabokat szólaltasson meg (amelyre kevés figyelmet szentelt). Delli Ponti így szólt: *Egy majdnem ismeretlen Frescobaldi-darabot játszom.* T. azt válaszolta, hogy emlékszik rá, amikor a konzervatóriumba járt. Ott látott egy partitúrát: *két publikált variáció létezik, s mindkettő negyedik üteme hibás.* Mindenesetre elmondható, hogy más nagyok is, mint De Sabata a zene terén, a tudományok területén John Von Neumann rendelkeztek ilyen különleges emlékezőképességgel. Nem szólva Oliver Sacks által említett esetről: egy orosz életének minden napjára emlékezett meglehetősen kellemetlenséggel, vagy a nem beszélve a kirgizi dalnokokról, akik Manas epikájából hatmillió verssort memorizáltak.

A konzervatóriumban T. hegedűből szakosodott, de hiányzik jó néhány információ arról, hogy milyen minőségű előadó volt. Emlékszünk arra, hogy az elkövetkező években zongorázott, énekeseket kísért, sőt az utolsó éveiben napokat töltött a zongoránál teljes operák zongorázásával énekelvén az opera szövegeket a jól intonált és kifejező orgánumával. (Erre kitűnő példa a Traviata próbájának híres rögzítése, ahol Violetta szerepét Licia Albanese énekelte, aki még mai is New Yorkban él, közel a száz esztendejéhez.)

T. 21 éves korában Dél-Afrikába utazott tournéra, mint hegedűs. Már fejből ismert kb. húsz operát és az úton szórakozott, különféle művek vezényletével, ahol társai zenéltek és énekeltek, azon kívül, hogy énekesnőket csábított el (T. ellenállhatatlan volt, a nők a karjaiba omoltak, ezt mondta nekem az unokája, Emanuela Castelbarco). Braziliában a karmester legrosszabb átváltozása botrányos füttykoncertet váltott ki egy előadáson, ahol jelen volt Don Pedro császár. A tournéet bezárás, a zenekart és az énekeseket fizetés nélküli hazatérés fenyegette. Egy énekkari tag ezért pármái dialektusban T.-hoz fordult kérvén, hogy menjen fel vele a színpadra. Néhány pillanatnyi kétkedés után elfogadta a felkérést és próba nélkül, frakk nélkül vezényelni kezdett, szinte – mint ahogy mondta - transzban, csukott szemekkel. Nagy siker volt, a közönség élénken tapsolt, mert megértette, hogy nemcsak egy nagyon fiatal karmesterrel áll szemben, hanem egy különleges muzsikussal. A császár egy drága, díszített dobozkát ajándékozott neki. A nagy siker megismétlődött a tournée következő napjain is, az újságok nagy jövőt jósoló megítéléssel írtak róla, mint ahogy be is következett.

Visszatérve Olaszországba T. arra gondolt, hogy a hegedűművészi karrierjét folytatja (és néhány évig mint zeneszerző is dolgozott, de Wagnert hallván megsemmisítette kompozícióit, mondván, hogy felülmúlhatatlan.) Mindenesetre híre ment nagy amerikai sikerének s hamarosan meghívták különféle zenekarok karmesterének, s rövid évek elteltével eljutott a Scaláig, ahol hosszú éveken át igazgató és szervező volt, mindig változtatva a színházi opera és koncert fogalmán. Ez nem alkalmas hely, s nem is vagyok illetékes, hogy vitassam a szerző igényei szerinti változtatásokhoz szokott közönséggel, zenekarral, énekesekkel küzdő újításait. Említsük csak meg röviden, hogy T. az eredeti szöveg és a zeneszerző akarata iránti tiszteletből cselekedett, amely megkövetelte a közönség részéről a szakrális figyelmet (végső búcsút vehettek az előadás alatti meccsektől, kártya-partiktól és vacsoráktól), és a zenekar részéről tökéletes időbetartást és zenei tolmácsolást. Ismertek az erőteljes, sokszor erőszakos mozdulatai, de csak a színpadon és bizonyos, hogy a nagylelkűségével kárpótolta és kisegítette az anyagi nehézségekkel küzdő zenekari tagokat. Sok zeneszerzőt ismert: Verdit (aki Genovában felkereste őt egy előadásbeli kérdésben, ami közötté és Tamagno között merült fel és Verdi megerősítette T. emlékezőképességét), Puccinit, aki nagy barátja volt, akivel éles politikai vitába keveredett, mivel Puccini közel állt a fasiszmushoz: ismerte még Catalanit, Boitót, Mascagnit. Az első világháború idején T. gyakran vezényelt a fronton a katonáknak, sokszor reális veszélyek alatt (és természetesen honorárium nélkül; ezt visszautasította akkor is, amikor Bayreuthba, a wagneri szentélybe és Palesztinába ment, a kialakuló zsidó közösség támogatására).

T.-t, ha gyakorlati szinten nem is, de érdekelte a politika. Az akkoriban szocialista Mussolinihoz közel álló T. eltávolodott tőle és éles kritikusává vált, anélkül, hogy félt volna feltárni ellenállását. Amikor visszautasította a fasiszta jellegű operák és himnuszok vezénylését, mint a „Fiatalság” c.-t, akkor, abban az időben Bolognában Farinaccihoz kötődő fiatal, fasiszta bandák megtámadták, felpofozták és halálosan megfenyegették. Mussolini mosta kezeit, mondván, hogy T.-nak csak 100 fős zenekart kellett volna vezényelnie, ő viszont egész Itáliát kell, hogy irányítsa. Ezen esemény után T. elhagyva Itáliát, az Egyesült Államokba ment, ahol hatalmas sikert aratott és a NBC rendelkezésére bocsátott egy zenekart. Riverdale-ben az otthona a zenei élet legmagasabb szintű központjává és a Mussolini-ellenzék gyülekező helyévé vált. Amerikában túlhaladva az ottani nyugdíjkorhatárt, csökkentette opera- és karmesteri elfoglaltságait és a szimfóniára koncentrált. Koncertjein az alábbi zongoraművészek zenéltek: Serkin, Rubinstein, Horszowski, Horowitz (aki Wanda lányát feleségül véve 1933-ban veje lett) és hegedűművészek, mint Heifetz, Busch. T. nem mindig értett egyet a szólistákkal, erről tanúskodik O'Connel megjegyzése Beethoven hegedűversenyéről Heifetzzel: *a két nagyon hasonló (mint tökéletességre törekvők), de korban, temperamentumban és zenei felfogásban nagyon eltérő, két együtt dolgozó férfi megfigyelése szórakoztató volt. Végletekig rendkívül szertartásosak voltak, de valójában egymással olyan bizalmatlanok, mint két idegen macska, mindegyik kegyetlenül határozott, a tökéletesség elérése érdekében bármilyen módon és mindenkor...*

A háború végén a Scala újjáépítését felavató koncert alkalmából visszatért Itáliába. A meghallgatáson szopránnak Tebaldit választotta, akit *angyali hangként* népszerűsítették a nemzetközi színpadon. Ennek ellenére T. Magda Oliverót szerette volna, aki 1941-ben visszavonult a színpadról. Kérte a vele való kapcsolat felvételét, de a kérelmét a Scala vezetői ejtették. Olivero ezt követően Cilea erős nyomására nem sokkal újra visszatért a színpadra és Tullio Serafin az Adriana Lecouvreurra felkészítése során őt tartotta *mindig a legelső énekesnek*, aki soha nem énekelt T. vezénylete alatt. Mindenesetre T. Találkozott vele Sirmionében, ahol két órán át hallgatta T. véleményét az énekesekről és zenészekről, s ezt publikálva látni közérdeklődés tárgya lehetne (de nem jelennek meg, mert Oliviero

nem publikálja). A felavató koncerten tömve volt a Scala és Toscanini megjelenésekor 37 percig tartott a taps.

T. Amerikában az alábbi operákat vezényelte utoljára: Aidát, Traviátát, Otellót és Falstaffot (ez utóbbit tekintette T. az olasz opera főművének, Puccini főművének a Manont), a szoprán Licia Albanese és a bariton Valdengo közreműködésével (ez utóbbi 93 évesen, 2007. októberében hunyt el). Vele együtt énekelt a fiatal csillag, Di Stefano, T. nagyra becsülte gyönyörű hangját és expresszivitását és neki ajándékozta az arcképével dekorált érmét, amelyet védve Di Stefano később megsérült Kenyában.

T. néhány évvel élte túl Feleségét, Carlát, akivel 54 évig élt házasságban. Egy nehéz házasság volt T. gyakori hűtlensége miatt: szerette a nőket, s ehhez a helyzethez Carlának sikerült alkalmazkodnia. Szeretői között megemlíthetjük a gyönyörű nagy szoprán, Rosina Storchiót, akinek profilját a Scala múzeumában található festményen láthatjuk, s akitől született egy fia, aki spastikusan jött világra s fiatalon elhunyt. A szoprán Storchio utolsó évét Milánóban töltötte, s mint laikus nővér fogyatékos gyermekekkel foglalkozott. Nem sokkal halála előtt T.-nak írt, rendkívül derűs levelében megköszöni zenei karrierje során a tőle kapott segítségeket és írja, hogy várja fent az égbent.

T. antiklerikális volt s a konzervatóriumbeli megcsömörlésétől nem tette be lábát a templomokba. Ennek ellenére hívő volt, bár sosem beszélt vallási témákról. Zakójának felső zsebében egy kis keresztet hordott, s temetésekor a kezébe helyezték. Nem sokkal 90. életévének betöltése előtt halt meg, pár nappal kedvenc tanítványa, Cantelli repülőbalesetes halála után. Iktuszt (ictus) kapott s tíz nap múlva elvitte.

Az egyetlen pap, akivel kapcsolatot tartott és akit nagyra becsült az Gnocchi tisztelendő volt. Lányai telefonáltak neki, hogy jöjjön el meggyóntatni apjukat, de az atya így válaszolt: *nincs rá szüksége, sok jót tett az életében.*

Gnocchi tisztelendő, akinek asszisztense Giovanni Barbareschi tisztelendő volt, az én hittantanárom, Izrael a *Világ Igaza* kitüntetést adományozta a sok zsidót megmentő cselekedetéért, akiket a határon túli Svájcba menekített. Végül ő is koncentrációs táborba került. T.-val együtt Gnocchi tisztelendő a XIX. sz.-i kevés nagy itáliai dicsőségi korszakának egyik kiemelkedő alakja, akit furcsa módon még nem avattak szentté.

1910. március 25-én, T.-vel egy napon, csak 43 évvel később született Saluzzóban az olasz zene másik dicsfényel övezett alakja: Maria Maddalena – úgymond Magda – Olivero, aki még él és 97 évesen is aktív. Három-négy generáció hangja ő. A következő fejezetet neki dedikáljuk.

BOLDOG SZÜLETÉSNAPOT AZ OPERA NAGYASSZONYÁNAK!

A De Agostini kiadásában 1967-ben megjelent *Le Muse* Enciklopédiából a XX. század három olasz szopránját mutatom be.

ROSINA STORCHIO (Torino 1876 - Milánó 1945): Milánóban 1892-ben a Carmenben debütált. Gyorsan eljutott a nagy színházakba, intenzív nemzetközi karriert futott be, gyakran énekelt Olaszországban is. Tipikusan könnyed lírai vokalitással megáldott, a gyengéd küzdőképességtől és ezüstös tiszta színtől a legszélesebb skálájú repertóriummal rendelkezett, a vérmérsékletére szabott, legbensőségesebb szerepekben életre keltette a legvitálisabb lelkesedést (Mimi, Butterfly...). Lelkesedéssel és szenvedélyességgel áthatott énekes, nagy presztizsű színésznő volt.

CLAUDIA MUZIO (Pavia 1892 – Róma 1936) Arezzóban Massenet Manonjában debütált. Hamar bejutott a Scalába, majd ezt követően a világ színházaiban, mindenhol hatalmas sikert ért el. Kimagaslott fenomenális sokoldalúságával, széles skálájú repertoárral rendelkezett a legnagyobb lírai operáktól az erős drámaiakig. A vokalitása nem egészen kimagasló hangterjedelmét ellensúlyozta az összehasonlíthatatlan a drámai szoprán és az erős líraiság bája; bármilyen nyomatékot el tudott kapni a legvibrálóbb drámai kifejezésektől a megsemmisítő fájdalomig. Nemcsak zseni zenei előadóművész volt, hanem értékes színésznő is.

MAGDA OLIVERO (Saluzzo 1910) karrierjének kezdetén már a legnagyobb lírai szopránnak tartották, és elsősorban a verista repertóriumnak szentelte magát. Deklamált, átütő zenei frázisalkotás, puha és megnyugtató tónusok egyesültek a színpadi játékával, s mindez a kor legnagyobb verista színész-énekesévé tette. Valamikori nagy terjedelmű, tiszta csengésű hangja alkalmas volt a ragyogó és szépítő félhangok kibocsátására, amelyek még inkább vonzóbbá tették hangrezgéseit, amelyek még jobban hangsúlyozottabbá váltak a pianissimókban.

Az XX. sz. olasz komolyzene dicsfénye, Arturo Toscanini 1867. március 25-én született Pármában. 1910. március 25-én, pontosan 43 év múlva jött világra Saluzzóban a Magdának nevezett Maria Maddalena Olivero. A 98. születésnapjához közeledvén, az olvasók emlékeztetésére az ő tiszteletére, az egyik nagy olasz-, sőt a világlírikájának tiszteletére készült ez a cikk.

Olivero előtt két nagy szopránénekes, Storchio és Muzio rövid életrajzával kezdtük, akiket ő nem ismert személyesen, amelyet az alábbi összefüggések tesznek indokolttá:

- Rosina Storchio sok éven át Toscanini szeretője volt, akitől fia született (komolyan rokkant, serdülő korában meghalt), miután otthagyta a színpadi világot a milánói Cottolengo gyermekeinek ápolásával foglalkozott; Magenta u. 68. sz. alatt élt, ahol ma Olivero lakik.

- A majdnem riválisok nélküli Claudia Muzio szokás szerint a színházba fehér lovak által húzott, fehér rózsákkal borított hintón érkezett. A nagy Nobel-díjas költő, kifinomult zenekritikus Eugenio Montale „isteni”-nek nevezett. Stinchelli, a Ladik rádió műsorának megteremtője *Az opera csillagai* c. könyvében – amely először az U.S.Á.-ban jelent meg, majd Itáliában - a kb. 300 megvizsgált énekes közül az egyetlen általa „isteninek” nevezett az Olivero volt.

Megemlíthetnénk Tullio Sarafint is, aki Olivero debütálása előtt az alábbi megjegyzést tette: *az énekesek közül három csoda van, Caruso, Titta Ruffo és Ponselle; a többiek között pedig kiválók.* Serafin talán a későbbiekben hozzátette volna Scialapin és Olivero nevét is, akinek azt mondta az Adriana Lecouvreur színpadi visszatérésére felkészítése során, hogy *ön mindig a legelső személyiség.* Amikor az ötven évét betöltött Olivero megkezdte a nagy sikerű tournéit az U.S.Á.-ban Ponselle már visszavonult, s nem élt ott, ahol Olivero énekelt. De hallgatta őt a rádión keresztül és telefonon közölte vele elismerését.

Ez a cikk elsősorban azért született, hogy megemlékezzünk az olasz opera dicső sikereiről, mely legmagasabb művészi ágat a média nem valorizálta úgy, ahogy megillette volna, inkább érdeklődtek a Callas-ügy iránt, valamint a Callas és Tebaldi között lévő csökönyös pletykák és egy személyes emlék állt az érdeklődés középpontjában: amikor a tízéves fiú a zongoratanulmányainak második évében kíváncsiságát fejezte ki a nagyszülők házáat elpusztító háborús bombáktól megkímélt könyvek között talált kották iránt és érdeklődött a legnagyobb énekesek után, az alábbiakat válaszolta az édesanyja: *Tito Schipa és Beniamino Gigli tenorok, Renata Tebaldi és Magda Olivero szopránok.* Csak néhány éve érdeklődöm különös módon az opera iránt, Schipa és Gigli már jó ideje halottak, Tebaldi nemrég hunyt el (sikerült rövid időre telefonon hallanom, már beteg volt). Ellenben nem remélt szerencsém volt Oliveróval találkoznom, hála Crespi professzornak, aki jeles jogász, zongorista és művészi szentkép-gyűjtő (a milánói püspökség múzeumának ajándékozott százmillió euró értékű gyűjteményt). Tehát 2003-tól van lehetőségem elmélyíteni az ismeretségemet egy nagyszerű emberrel, aki kitűnik emberségével amellett, hogy elérkezett az opera csúcspontjára.

Nem lévén zenetörténész-kritikus, mellőzöm a szakvéleményt Olivero énekéről, s csak a biográfiai adatokra korlátozodom. Magdának nevezem a továbbiakban, ahogy ő szereti magát nevezni azok által, akik őt meglátogatják, s megemlékezvén róla, mint az *Opera Nagyasszonyáról*, ahogy a nála pár hónappal fiatalabb, mezzoszoprán Giulietta Simionato, nevezte őt.

Magda Saluzzóban született, jó szociális és kulturális helyzetű és hagyományos vallásosságú családban, amelyhez mindig hű volt. Ez különböztette meg sok más munkás- vagy paraszt gyökerekkel rendelkező énekesek világától (Caruso), ahol a mindennapi élet alapvető lételeme az éneklés volt. (Goethe az *Utazás Itáliában* c. könyvében azt írja, hogy Itáliában mindenütt dalolnak az emberek... s ez a szokás már eltűnt, s félek, hogy ez az anyákat is eléri s nem énekelnek többet gyermekeiknek altatókat.) Elindulván a zenei pályán (szeretett volna színpadi színész is lenni, példaképe Sarah Ferrati volt), az énekesi utat választotta. A torinói EIAR meghallgatásán kétszer jelentkezett, ahol az első alkalommal tehetségtelennek minősítették, de a második alkalommal Gerussi mester, aki a Cotogni nagy hagyományos énektechnika örököse volt, pozitívan értékelte s hozzálátott a vokális képzéséhez. A vezetése alatt, később Luigi Ricci mester keze alatt, valamint Magda hatalmas és kínlódással teli erőfeszítésének köszönhetően sikerült kiküszöbölnie a korábbi mesterek hibájából adódó légzéstechnikai hibákat és sikerült kifejlesztenie egy csodálatos technikai képességet. Elérhette az akut szoprán szó hangot (Callas Stinchellinél a fáig ért el, míg a pigmeusok elértek még az oktávon felülre is!), s csak egy lélegzetvétellel két vagy azon felüli vokalizálást is végre tudott hajtani (Luri Volpi szinte hüledezett) és végig tudott énekelni egy operát anélkül, hogy a hangapparátusa belefáradt volna, ellenben kifáradt szellemileg és pszichikailag a rábízott szereplők átélésével, akiket a hangjával személyesített meg. Egyszer, amikor egy héten négyszer énekelt, az operaház orr-fül-gégésze kérte, hogy megvizsgálhassa a hangszalagjait, hogy megállapíthassa a megterhelésük fokát s csodálkozva tapasztalta, hogy semmi nyoma sem volt a

megerőltetésnek, a fáradtságnak, mintha nem is énekelt volna! Ennek az énektechnikának köszönhető, hogy ötven éven keresztül énekelhetett a színpadi jelenetekben, s még folytatta volna, ha nem halt volna meg a férje. '93-ban és '94-ben (89 évesen!) még hangfelvételeket rögzítettek. Még 2006-ban is énekelt, mint ahogy az elmúlt harminc esztendőben megtörtént, Solda templomában énekelt. Négy generáció hangja, s nem háromé, ahogy Quattrocchi írja biográfiai könyvében. Megemlítendő, amikor Di Stefani társaságában az Onassisszal való együttélés alatti távolléte után Callas visszatért a színpadra, tapasztalta, hogy a hangja már nem volt a régi, azt mondta, hogy *csak Olivero tudna rajtam segíteni, de már túl késő.*

Magda 1932-ben debütált, Schille Starace által szervezett Tespi-vándorszínházban énekelt, majd hamarosan nagy színházakba kapott meghívást. A kezdeti, a XIX. század eleji szerzőkkel való foglalkozás után a verizmus felé fordult s hatalmas sikert ért el a Traviátával és Cilea Adriana Lecouvreurjével. Említésre méltó epizód: az Adriana Lecouvreur c. opera előadása után az öltözője kiürülése után annak egyik sarkában egy síró asszonyt vett észre, aki hozzá közeledvén megölelte őt és így szólt: *eddig én voltam Adriana, most te vagy.* Giuseppina Cobelli, a húszas évek nagy szopránja volt, aki hallásának elvesztése miatt ezen epizódot követően nemsokára visszavonult a színpadtól. 1941-ben férjhezmenetelét követően, családi kötelezettségeit előtérbe helyezvén a karrierével szemben, valamint a kitört háború miatti problémák miatt Magda elhagyta a színpadot. Toscanini, aki rádión keresztül ismerte őt és nagyra becsülte, 1946-ban a Scala újra nyitása alkalmából, mint szopránt szerette volna alkalmazni, de senki sem vette a fáradságot, hogy felvegye vele a kapcsolatot. Ezért meghirdetett egy meghallgatást, ahol Tebaldi került ki győztesen, aki Otello harmadik felvonásának híres áriájával meghatotta Toscaninit. Miután Magda megtudta, hogy nem lehetnek gyermekei, tíz évi távollét után, 1951-ben, Cilea múlni nem akaró kérésére - aki az ő elképzelése szerint még egyszer szerette volna tőle hallani Adriana tolmácsolását - elhatározta visszatérését, ami talán az opera történetében az egyetlen eset. Ez alkalommal volt, hogy Serafin azt mondta neki, hogy *ön mindig az első személyiség.* Ettől kezdve Magda még vagy harminc éven át jelen volt számos itáliai és külföldi színházban kb. száznyi operából nyolcvan körülit énekelt. Rendkívüli sikerei voltak Amerikában Dallastól a New Yorki-i Metropolitánig, ahol Toscája abszolút rekordú, 40 perces tapsban részesült és a közönség szinte megbabonázódott az énekes-színésznő hangjától és csinos megjelenésétől és sokan *az opera Alida Vallijának* nevezték. Megfogalmazódik a kérdés mi történt volna Adriana Lecouvreurral, ha ez nem lett volna törölve? Hallgatunk az okairól.

Magda olyan énekesekkel dolgozott együtt, mint Pertile, Gigli, Schipa, Tagliavini, Corelli, De Stefano, Pavarotti, Domingo, Protti, Bastianini, Simionato, Stignani. Sajnos a kereskedelemben koncertjeiről csak kevés rögzítés található, a legtöbbjét mind élőben énekelte és nagyon keveset stúdióban, ez utóbbi a lemezkiadók figyelmetlenségének jele, s Magda nem sztáros viselkedésének köszönhető. De talán lehetséges, hogy a rádió archívumában végzett kutatások során a jövőben felszínre kerülnek még más általa énekelt operák... A zenetörténet egy fontos feladata ez.

2007-ben megemlékeztek Maria Callas halálának harmincadik évfordulójáról. Maria nagyon nagy szopránénekes volt, még ha csak tizenkét évet is énekelt (a visszatérésekor egykori hangja minőségéből jelentősen veszített) és biztosan híresebb az érzelmi élete és a pletykát képező Tebaldi és közötté lévő háborúról, mely rivalitás a valóságban nem létezett. Most a média egyszerűen a XX. század legnagyobb szopránjaként tartja számon. Hogy ki volt a legnagyobb szoprán, azt eldönteni objektívan, szinte lehetetlen feladat, ez egyéni ízléstől befolyásolható. Mindenesetre szeretnénk utalni a szakirodalomban található

néhány Oliveróra vonatkozó minősítésre. Stinchelli *Az opera csillagai* c. könyvéből idézünk:

- *gondoljunk Tito Gobbara, Mirto Picchire, Magda Oliverora, Gino Bechire, hangjukat nem lehet „szép”-nek nevezni, de tolmácsolásaikban minőségiek és az isteni Magda esetében az énektechnikája is abszolút különlegesség.*

- *A művészet kor nélküli. Magda Olivero...emlékezetesek a mélyen átélt tolmácsolásai... ahol az érzelmek crescendói zenei frázisokkal és éles, égető, hol extázisos, hol melankónikus, összehasonlíthatatlan, kifejező intenzitású lendületekkel váltakoztak, mindig a lélegzetvétel tökéletes felügyeletével és abszolút uralmával párosulva.*

Stefan Zucker *Fanatikus opera* c. könyvéből a zenekritikus különféle lírikai csillagokkal készített interjú-dokumentációjából idézünk: *Given a choice between Callas and Olivero, I'd actually pick Olivero. She has greater warmth and depth and is more moving.*

A nagy bariton Giuseppe Valdengót Toscanini választotta az utolsó Verdi-opera vezénylésére. Valdengo Pármában, a harmincas években hallotta Oliverót egy Traviátában. Azt mondta nekem, hogy soha nem volt alkalma ilyen gyönyörű Violetta-t hallania. Néhány hónappal ezelőtt St. Vincenti-i látogatásomkor javasoltam neki, hogy hívja fel telefonon Magdát, akivel soha sem beszélt. Eleinte vonakodott, félt, hogy nem tudja visszatartani a könnyeit, végülis felvette a kagylót: *Kolléga...* Valdengo 2007. október elején meghalt. Vele egy másik nagy, XX. századi olasz énekes távozott el.

Megismertem a Wagner-specialista Ettore Parmeggiani tenor egyik növendékét, aki a háború után a Scala capo claue-ja [*N.d.T.: az a személy, akinek jogköre és felhatalmazása van a taps megkezdésére*]. Luigi Cestari, a növendék is részese volt a claue-nak és száznyi énekest hallgatott meg. Azt mondta nekem, hogy Olivero *volt az egyetlen énekes, aki képes volt a hátgerincében remegést kiváltani.*

2007. végén végre beindult a „Magda Olivero” Nemzetközi Énekes Pályázat, amelynek elnöke maga Magda volt. Egy baritonénekes lett a győztes.

Kedves Magda, sok év eltelt attól az időtől, amikor mint két éves, kalapos kislány Saluzzo ablakpárkányára kapaszkodva a *Torna a Surriento-t* [*Térj vissza Sorrentóba*] énekelted. Még szeretnénk, hogy sok évig közöttünk maradj, mindig szellemileg friss, étellel teli és jó látással, még akkor is, amikor elhagytad Gina Cignaként élt hosszú éveket, a 101-et, úgy, mint ahogy Liù énekeltél a harmincas években a Turandotban.

Fordította: © **Dr. B. Tamás-Tarr Melinda**